

Список використаних джерел

1. Закон України "Про Державну кримінально-виконавчу службу України" від 23.06. 2005 №2713-IV.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України . – С.: ТОВ "ВВП Нотіс", 2012. – 76 с.
3. "Взаємовідносини пенітенціарного персоналу і засуджених. Вимоги, стандарти, перспективи..." 2012. – Чернігів: ПАТ "ПВК "Десна", 2012. – 80 с.
4. Основи пенітенціарної педагогіки і психології: Навчальний посібник / За заг. ред. Синьова В.М. - Біла Церква: КОІПОПК, 2003. – 102 с.

In the given article peculiarities of socio-educational work in establishments of punishments implementation as a leading a means of remedying and resocialization of convicted persons are considered. Directions, forms and methods social-upbringing work with the convicts in the conditions of institutions execution of punishments of Ukraine are described.

Keywords: socio-educational work, convicts, resocialization, institutions execution of punishments.

Отримано 8.11.2012

УДК 37.013.42:613.83

О.М. Приданнікова

ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ПІДЛІТКАМИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглянуто основні аспекти проблеми вживання алкоголю підлітками, уточнено сутність понять "алкоголізм", "алкогольна залежність"; з'ясовано соціально-педагогічні та психологічні прояви алкогольної залежності підлітків. Проаналізовано основні методи соціально-педагогічної профілактики підліткового алкоголізму.

Ключові слова: підлітки, соціально-педагогічні методи профілактики алкоголізму, алкоголізм.

В статье рассматриваются основные аспекты потребления алкоголя подростками, уточнено сущность понятия "алкоголизм", "алкогольная зависимость", выяснены социально-педагогические и психологические проявления алкогольной зависимости подростков. Описаны основные методы социально-педагогической профилактики подросткового алкоголизма.

Ключевые слова: подростки, социально-педагогические методы профилактики алкоголизма, алкоголизм.

Вступ. Зміни, що відбуваються у суспільстві, висунули низку проблем, однією з яких є профілактика вживання алкоголю підлітками. Актуальність цієї проблеми є очевидною, тому що з кожним роком відмічається зростання кількості випадків підліткового алкоголізму. Зловживання спиртними напоями у підлітків виникають як результат політичної, соціально-економічної нестабільності суспільства; посилення впливу псевдокультури; змін у змісті ціннісних орієнтацій підлітків; несприятливих сімейно-побутових умов; відсутності контролю за поведінкою у наслідок надмірної зайнятості батьків, які досить часто самоусуваються від процесу виховання своєї дитини, перекладаючи ці функції на школу, вулицю тощо.

Постановка проблеми. У школі також відзначають зменшення уваги до особистості школяра, його життєвого досвіду, інтересів, особистісних цінностей, емоційної сфери. У позашкільний час підліток не має великих можливостей вибору різноманітних видів діяльності для розвитку (ці можливості найчастіше обмежені через нестачу коштів), відносної незалежності від дорослих. Все це може призвести до того, що підлітки починають вживати алкоголь.

Окрім об'єктивних соціальних причин, великого значення набувають суб'єктивні фактори формування алкогольної залежності у підлітків. Розвиток особистості в цей період характеризується формуванням світогляду, переконань, основних життєвих установок та цінностей. У випадку, якщо в цей період підліток спостерігає та засвоює алкогольні традиції батьків, існує висока ймовірність виникнення у подальшому алкогольної залежності самого підлітка.

Аналіз попередніх досліджень. Проблему формування алкогольної залежності підлітків досліджували такі вчені як Н.К. Бородій, С.П. Гарницький, Н.Я. Копит; соціально-педагогічні причини пияцтва вивчали С.І. Болтівець, А.Й. Капська, Л.А. Філоненко та ін., психологічними чинниками проявів алкогольної залежності займалися В.Ю. Зав'ялов, Н.Ю. Максимова, В.А. Рязанцева та ін., шляхи профілактики вживання алкоголю підлітками розробляли Л.Н. Анісімов, С.І. Задорук, О.С. Кочарян, В.Ф. Маткев, В.М. Оржехівська, І.К. Соснін, Л.Я. Філоненко та ін.

Мета статті. Метою даної статті є опис основних аспектів проблеми вживання алкоголю підлітками, уточнення сутності понять "алкоголізм", "алкогольна залежність"; з'ясування соціально-педагогічних та психологічних проявів алкогольної залежності підлітків, аналіз основних методів соціально-педагогічної профілактики підліткового алкоголізму.

Виклад основного матеріалу. Алкоголізм - захворювання, що викликається систематичним вживанням спиртних напоїв та характеризується пристрастю до них [6, с. 60].

У сучасній науці існує декілька підходів до розмежування понять

"пияцтво" та "алкоголізм". У рамках медично орієнтованого підходу пияцтво розглядається як надмірне вживання алкоголю, яке згубно діє на організм людини, тоді як алкоголізм - це хімічна залежність від алкоголю, що призводить до вимушеного та надмірного його вживання [1, с. 21]. Соціально орієнтований підхід визначає пияцтво як форму антисуспільної поведінки, що виявляється у непомірному вживанні алкогольних напоїв, яке може викликати асоціальні вчинки [5, с. 65]. Алкоголізм розглядається як захворювання, що виявляється у потребі вживати алкоголь та супроводжується особистісними змінами формуванням асоціального типу поведінки. У рамках обох підходів відзначається, що пияцтво є передумовою формування алкоголізму.

Окремо вживається поняття "алкогольна залежність", яка супроводжується алкогольною деградацією особистості: соціальні мотиви втрачають для людини сенс, усі думки спрямовані на досягнення стану сп'яніння.

Алкоголізм є найпоширенішою та найбільш значущою соціальною проблемою сучасної молоді, оскільки часте вживання алкоголю вважається ненормативною поведінкою та сприймається оточенням як порушення соціальних норм.

За останніми соціологічними опитуваннями, 76% підлітків (віком від 14 до 16 років) мають досвід вживання слабоалкогольних напоїв. І найпопулярнішим є саме пиво. Про це розповів директор Українського науково-дослідного інституту соціальної судової психіатрії та наркології Станіслав Табачников.

"За результатами досліджень, 22% школярів і студентів середніх та вищих навчальних закладів вживають спиртні напої практично щодня, або щонайменше кілька разів на тиждень, і в першу чергу це стосується пива та слабоалкогольних напоїв. Звичайно, останніми роками поширення пивного алкоголізму в нас різко збільшилось. Молоді люди звикають до пива, в якому є певний відсоток алкоголю і рано чи пізно від нього виникає залежність. Спочатку хочеться стати дорослим, а потім виникає бажання випити. І тому це шкодить молодому поколінню", – наголошує Табачников.

Як правило, пивний алкоголізм – це хвороба молодих людей, підтверджує колишній міністр охорони здоров'я України Микола Поліщук.

"І характерно те, що ці люди не переходять на більш міцні напої, а стають алкоголіками саме від пива. Тому що, якщо ми візьмемо навіть 5-ти відсоткове пиво: на 1 літр пива – це 50 грам спирту, тобто 100 грамів горілки. Так що алкоголізм виникає, залежність виникає, дуже часто в молодих людей. І що характерно: пивний алкоголізм викликає грубі порушення діяльності мозку і ендокринних органів. У жінок, як правило, йде безпліддя, а в чоловіків це веде до імпотенції", – зазначив экс-міністр.

При зловживанні алкогольними напоями знижується продуктивність праці, втрачаються трудові навички і кваліфікація, занепадає трудова дисципліна. За розрахунками економістів, у осіб, які помірно вживають

спиртне, продуктивність праці знижується на 4-5%. Близько половини транспортних аварій пов'язано із вживанням алкоголю. Виробничі травми частіше бувають у понеділок (так званий "важкий" день) або у дні після свят, коли працездатність організму ще не відновилася після алкогольного сп'яніння. Відмічається прямий зв'язок між рівнем смертності від алкогольних захворювань та кількістю вживання спиртного. Половина транспортних аварій зі смертельними наслідками, убивств і самогубств молодих людей пов'язані з пияцтвом і алкоголізмом. Молоді люди гинуть від раптової смерті (травма, зупинка серця, гострого отруєння алкоголем) [2, с. 96].

За даними досліджень науковців, зокрема Є.В. Андрієнко, А.Й. Капської, Н.Ю. Максимової, Е.Л. Мілютіної, В.М. Оржехівської та ін., у 80% випадків вживання алкоголю підлітками переважає важке нагромадження впливів різних соціальних чинників, які базуються на багатоаспектності і своєрідності спадкових аномалій. Характерно, що співвідношення цих чинників у кожного індивіда своє і у кожному випадку вони перебувають у дуже складній взаємодії.

Різноманітні чинники, які впливають на вживання підлітками алкоголю можна М.Ю. Максимова поділяє на три великі групи:

- вікові особливості;
- несприятлива мікросоціальна ситуація розвитку;
- відхилення у функціонуванні вищої нервової діяльності.

Згідно з класифікацією В.М. Оржеховської, всі чинники, що впливають на вживання алкоголю підлітками, поділяються на дві групи:

- психолого-біологічні;
- соціальні.

До першої групи чинників вживання алкоголю підлітками відносяться:

- психологічні: акцентуації характеру, реакція емансипації, реакція групування, потяг до самоствердження, задоволення почуття цікавості, бажання виглядати дорослим, потреба змінити психічний стан в стресовій ситуації;

- біологічні: порушення роботи ферментативної та гормональної систем організму, вроджені психопатії, мінімальні мозкові дисфункції внаслідок органічного враження головного мозку, наслідки спадковості, вплив природного середовища.

Таким чином, проаналізувавши наукову літературу, можна стверджувати, що причинами вживання алкоголю підлітками є їх психологічні особливості та соціально-педагогічні фактори, які впливають на підлітків.

Якщо ці фактори завдяки втручанню дорослих усуваються або компенсуються, зловживання припиняється без традиційного лікування, тобто без застосування медикаментозних препаратів, і навпаки, ніякі ліки, ніякі загрози і покарання не допоможуть, якщо відсутні умови для задоволення життєво важливих соціальних потреб підлітка, фрустрованих згаданими вище факторами.

Зміни, які відбуваються у суспільстві, висунули цілу низку проблем,

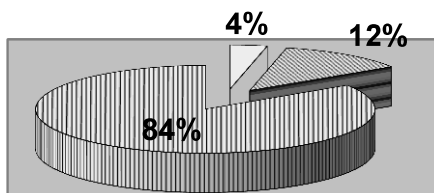
однією з яких є зростання кількості випадків вживання алкоголю учнями загальноосвітніх шкіл. При цьому простежується динаміка до збільшення кількості дітей, що вживають спиртні напої та зниження віку, коли учні починають пробувати спиртне. З метою діагностики стану вживання алкоголю підлітками в умовах загальноосвітньої школи, встановлення сензитивного періоду до вживання алкоголю підлітками, нами було проведено анкетування 113 підлітків 6-8 класів.

Проведене дослідження дозволило отримати такі результати.

Вперше дають підліткам спробувати алкоголь соціально значущі для них люди, тому школярі не можуть усвідомлювати, що вживання алкоголю – це згубна звичка; школярі не вважають, що наносять шкоду своєму здоров'ю. Навпаки, перше вживання алкогольних напоїв із старшими друзями або однолітками, на думку підлітків, значно підвищує їхній авторитет у колі друзів; дає можливість, як вони вважають, виглядати сильними перед друзями, увійти до їхньої компанії. Запрошення батьків та родичів до вживання підлітками алкогольних напоїв (навіть у свята) викликає в них відчуття "дорослості", уявлення про те, що спиртне – символ зрілості, що, відповідно, стимулює підлітків до подальшого вживання алкоголю.

Серед батьків учнів 6-8 класів майже п'ята частина таких, що вживають алкоголь часто, біля двох третіх батьків учнів вживають алкоголь на свята і лише близько шостої частини батьків не вживають алкоголь. Діти переймають соціальний досвід батьків.

Дослідженням виявлено підлітків, що вживають алкоголь декілька разів на місяць та на свята. При цьому спостерігається динаміка зростання вживання алкоголю у кожному класі (рис. 1, 2, 3). Так, якщо в 6 класі лише 3,5% опитаних вживають алкоголь декілька разів на місяць, то в 7 та 8 класах таких підлітків вже 14,3%; відсоток учнів, що вживають алкоголь на свята в 6 класі становить 12,3, в 7 – 53,6, а в 8 – вже 33,3.

Рис. 1. Показники періодичності вживання спиртного учнями 6 класів

- вживають алкоголь декілька разів на місяць
- вживають алкоголь на свята
- не вживають алкоголь

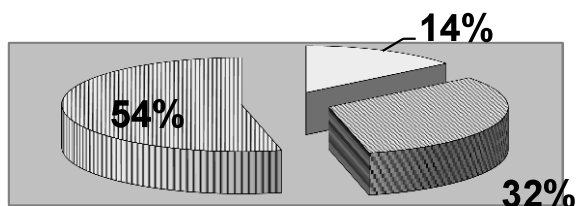

Рис. 2. Показники періодичності вживання спиртного учнями 7 класів

- вживають алкоголь декілька разів на місяць
- вживають алкоголь на свята
- не вживають алкоголь

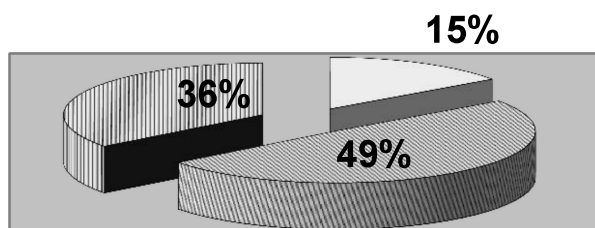

Рис. 3. Показники періодичності вживання спиртного учнями 8 класів

Ступінь сп'яніння, що досягається, у більшості опитаних легка, з відчуттям приливу сил, відчуття достатку, комфорту, підвищення настрою. При такому сп'янінні не буває вираженої алкогольної інтоксикації, втрати самоконтролю, за невелике відхилення в поведінці майже ніхто не сварить (лише 15,8% опитаних 6 класів, 14,3% - 7 класу і 28,6% 8 класу отримували догани від батьків), в такому стані підліток не потрапляє в міліцію. У нього формується переконання, що це цілком природне і закономірне явище в житті, і він продовжує вживати алкоголь.

Отже, провівши діагностику стану вживання алкоголю підлітками, ми виявили, що простежується динаміка зростання вживання алкоголю серед учнів 6-8 класів. Найбільший відсоток учнів, що вже спробували спиртне у 8 класі. Вперше дають підліткам спробувати алкоголь соціально значущі для них люди, тому школярі не можуть усвідомлювати, що вживання алкоголю – це згубна звичка, вони не вважають, що роблять щось не так, наносять шкоду своєму здоров'ю.

Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать про необхідність проведення профілактичної роботи серед підлітків щодо вживання алкоголю.

Соціальна профілактика – це система соціально-психологічних, психолого-педагогічних, медико-соціальних і правових заходів, спрямованих на попередження алкогольної поведінки підлітків та усунення умов та чинників, що її спричинюють [3, с. 43].

Основні методи соціальної роботи, як вважає І.І. Семігіна, – це маніпулювання, формування і керування людиною, де людина виступає в якості матеріалу з якого "ліпиться" оптимальний для неї або ідеальний для суспільства образ. Відповідальність за психологічні зміни лягає виключно на соціального педагога [4, с. 217].

Вироблення оптимальних навичок відбувається у процесі тренінгів: аутотренінг, психодрама, рольові ігри. Уся профілактична діяльність соціального педагога має бути спрямована на емоційну підтримку і демонстрацію успіху для виключення негативних емоцій.

Індивідуальна профілактична робота зручна тим, що краще розкриває особливості підлітка, знімає у нього психологічні бар'єри, які неминуче виникають і важко долаються у тому випадку, коли людині доводиться відверто висловлюватися у присутності інших людей.

Специфіка групової профілактичної роботи полягає у цілеспрямованому використанні групової динаміки, тобто всієї сукупності взаємовідношень та взаємодій, що виникають між учасниками групи, у тому числі і соціальним педагогом. Групова профілактична робота не являється самостійним напрямком, а являє собою лише специфічну її форму, при використанні якої основним інструментом впливу виступає група клієнтів, на відміну від індивідуальної профілактичної роботи, де таким інструментом являється тільки сам соціальний педагог.

Основними методами профілактичної роботи спрямованої на попередження вживання алкоголю підліткам, є: ігротерапія, психогімнастика, методи поведінкової корекції. У роботі з підлітками групи ризику ефективно використовувати рольові ігри. Це дає підліткови можливість розглянути свою поведінку ніби з боку іншої людини, тобто об'єктивно. Крім того, рольові ігри дають змогу відпрацьовувати навички реагування в складних ситуаціях.

Форми профілактичної роботи з батьками учнів різноманітні: лекції; рольові ігри; тренінги; практикуми; міні-тести; тренінги батьківської ефективності, на яких батькам дається нагода ознайомитися зі складовими батьківської любові, першоосновами сімейного виховання, де вони мають змогу розв'язувати психологічні завдання з метою уникнення сімейних конфліктів та засвоїти алгоритми адекватних поведінкових реакцій на вчинки дітей, поліпшують атмосферу сімейного спілкування.

Висновки. Отже, у профілактиці вживання алкоголю підлітками важливо приділяти увагу цільовій допомозі й підтримці підлітків, при створенні профілактичних і реабілітаційних програм, а в цілому, для правильного й ефективного виховання підростаючого покоління як у сім'ї, так і в суспільстві.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку Подальшого вивчення потребують питання формування у підлітків негативного відношення до алкоголю, організації профілактично-виховної роботи щодо

попередження вживання дітьми алкоголю в умовах сім'ї, загальноосвітніх, позашкільних й оздоровчих закладів.

Список використаних джерел

1. Анисимов Л.Н. Профилактика пьянства, алкоголизма, наркомании среди молодежи. – М.: Юридическая, 1988. – 176 с.
2. Максимова Н.Ю. Психологічна профілактика схильності до алкоголю та наркотиків і психокорекційна робота з підлітками групи ризику // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. - № 2. – С. 2-4.
3. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / За ред. А.Й. Капської та ін. – К.: УДЦССМ, 2000. – 195 с.
4. Теорія і методи соціальної роботи / За ред. Семигіної, І.І.Миговича. – К.: Академвидав, 2005. – 328 с.
5. Тютюн, алкоголь, наркотики в молодіжному середовищі: вживання, залежність, ефективна профілактика / О.О.Ярмоленко, О.М.Балакірева, О.О.Стойко та ін. – К.: УДЦССМ, 2004. – 153 с.
6. Ураков И.Г. Алкоголь: личность и здоровье. – М.: Медицина, and alcoholism. 1986. –79с.

The article discusses the main aspects of alcohol consumption by adolescents, refined essence of the concept of "alcoholism", "alcohol dependence," clarified the socio-pedagogical and psychological symptoms of alcohol dependence of adolescents. The basic methods of social and educational prevention of teenage alcoholism.

Keywords: adolescents, social and pedagogical methods of preventing alcohol abuse

Отримано 5.11.2012

УДК 364.28 – 056.26

О.А. Рибак

ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ СІМЕЙНИХ ФУНКЦІЙ БАТЬКАМИ – ІНВАЛІДАМИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

В статті висвітлюється проблема забезпечення основних прав і свобод осіб з інвалідністю в Україні, а також особливості виконання сімейних функцій батьками - інвалідами в нашій державі.

Ключові слова: особа з інвалідністю, Конвенція про права інвалідів, функції сім'ї.